
SİYASET VE GELENEK

Naci Bostancı*

ÖZET

Geleneğin somut ve sembolik nitelikleri vardır. Toplumsal kurumlar, varlıklarının gelenele ilişkili alanında, somut devamlılık unsurlarını ortaya koydukları gibi, soyut ve sembolik unsurları da dile getirirler. Bu durum, geleneğin sadece maddî olana indirgenemeyeceğini, soyutluğu dolayısıyla ancak dolayimler vasıtasıyla anlaşılabilir niteliklere de sahip olduğunu ortaya koyar. Geleneğin, Giddens'ın dediği gibi ontolojik bir güven duygusu uyardığı; Burke'in işaret ettiği gibi uzun yıllar boyunca test edilmiş bir akla ve sağduyuya gönderme yaptığı, yanlış değildir. Siyasetin, böylesine önemli bir toplumsal süreç karşı ilgisiz olması düşünülemez. O yüzden gelenek, siyasal hareketlerin kimliklerini belirleyen az sayıdaki temel kavramlardan birisi olarak sahne alır. Ancak siyasetin dünyasında gelenek, daha çok "sözel" bir olgudur; icraatın gelenele ilişkisi ancak dolaylı olarak ortaya çıkar.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, sağ ve sol siyaset, kolektif kimlik, modernleşme, muhafazakârlık

---

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Giriş

Gelenek kavram olarak, "Belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşılardan, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi." (Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat, Ankara, 1999 s. 258-9) şeklinde tanımlanabilir. Böyle bakıldığında geleneğin, değerler ve toplumsal pratiklerle ilişkili olduğunu, bir geçmişe atıf yaptığını, yaygın bir benimsenmeye dayanması gerektiğini söyleyebiliriz.

Bu tanımda elbette bir çok boşluk vardır. "Yaygın benimsenme"nin ölçüsünün ne olduğu; toplumsal hayatta sürekli bir değişim söz konusu olduğuna göre nereye kadar uzanan bir geçmişten bahsedildiği, arkaiklik, gelenek, gelenekten kopuş sınırlarını neyin belirlediği; iktidar ve ideoloji ilişkileri hesaba katıldığında ise politik olarak fonksiyonunun ne olduğu konuları, duruma ve hâle göre değişen yorumlamaların önünü açmaktadır.

Siyasî söylemlerde sık sık rastlanan "Geleneklerimize sahip çıkmalıyız," sözünü ele alalım. Bu ifade ile murad edilenin ne olduğu konusu genellikle somutlaşmaz; soyut ve muhafazakâr çevreler adına, çekici bir çağrı olarak kendi başına bir yeterlilik anlatımı olarak görülür.

Sözü somuta indirgemek amacıyla bir toplumsal varoluşun kolektif pratikleri düşünüldüğünde, yeme-içme, giyim-kuşam, gündelik hayattaki insanî ilişkiler ilk akla gelenlerdir. Bu alanlarda gerçekte hem bir süreklilikten hem de sürekli bir değişimden söz etmek mümkündür. Yeme-içme alışkanlıklarımız bir kuşak öncesiyle aynı değildir; bugün mutfak kültüründen tutun sofraya düzenine ve bunun ima ettiği toplumsal ilişkilere kadar her alanda ciddi bir değişim vardır. Giyim-kuşam konusunda Türkiye modern dünyanın bir parçası oldukça daha küresel trendlerle belirlenen bir şekillenme söz konusudur. Türkiye'de herhangi bir şehrin sokaklarında dolaşanlar ile dünyanın herhangi bir şehrinin sokaklarında dolaşanları yan yana koysanız, dükkân tabelaları, ırkî nitelikler gibi unsurlar bir kenara bırakılacak olursa, kılık-kıyafet konusunda anlamlı bir farklılık görmek kolay değildir.

Gündelik hayattaki ilişkilerde de keza uzun soluklu ritüellere ve sembollere rastlayamayız. Yetmişlerin Türkiye'si ile bugünün Türkiye'si arasında çalışma ve ev hayatına ilişkin düzenden tutun alışkanlıklara, tutumlara kadar her alanda önemli değişimler vardır. Özellikle Kitle İletişim Araçlarının yaygınlaşmasına paralel olarak insanî ilişkilerin nasıl değiştiği başlı başına bir inceleme sahası olarak uzmanların önünde durmaktadır.

ÖTE YANDAN

Öte yandan topluma ait "değişmez bir öz" tasavvuruyla geleneklere sabit bir mekan atfedilemese de, kolektif kimliklerin ve yapıların "her şeyleriyle" değiştiklerini söylemek de mümkün değildir. İnsanın hayat süresi içinde fizikî ve biyolojik değişimine rağmen yine de o kişinin o olduğunu gösteren sayısız unsurun varolması gibi, toplumlar için de "sürekliliğe" liste çıkarılamaz ölçüde gönderme yapan sayısız kanıt mevcuttur.

Tarihî olarak Tanzimat'tan bu yana, modernleşme adına önceki dönemlerle mukayese edilemeyecek ölçüde hızlı bir değişim yaşanıyor olmakla ve aradaki zaman neredeyse iki yüz yıla yaklaşmakla birlikte, yine de ortada sürekliliği olan bir Türk toplumu vardır. Ubicini'nin 1850'lerde gördüğü İstanbul'da, bugünle neredeyse hiç ilgisi olmayan hayatı yaşayanlar bizim atalarımızdır. Aradan bir buçuk yüzyıl geçtiği için atalarımızın bize benzerlikleri, bugünkü dünyada yer alan bir çok farklı milletin bize benzerliğinden belki daha az hâle gelmiştir ve zaman sürekli aleyhimize işlemektedir; ancak yine de onlarla bizim aramızdaki derin bağ, hiçbir şekilde ortadan kalkamaz. Anakronik muhâkemenin gösterdiği benzerlik ve farklılığın ontolojik olduğu kadar zamanın bir fonksiyonu olduğu hususu, bizim tasavvur düzeyinde sürekliliği hayal etmemize mani olamaz.

Tüm bunlardan sonra şunu söylemek mümkündür: Gelenek kavramının sınırları belli olmamakla birlikte, o kimliğe ilişkindir ve tıpkı kimlik gibi hayalî/gerçek yanlarıyla birlikte kolektif bilincin hissedilmesine aracılık eder. Giddens, geleneği anlamlı bir rutin olarak tanımlar ve onun ontolojik güvenliğe temel bir biçimde katkıda bulunduğunu söylerken, aynı zamanda kimlikle kurduğu bu derin ilişkinin de altını çizmektedir (Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, Ayrıntı, İstanbul 1994, s. 96)

GELENEĞİN ENGEL OLARAK GÖRÜLMESİ

Geleneğin kolektif kimlik adına oynadığı önemli role rağmen, toplumların hızlı değişim dönemlerinde gelenekler bir engel gibi görülebilir ve bir tür yerleşikliği, durağanlığı, statükoyu temsil ettikleri düşünülebilir. Esasen "hızlı değişim" isteğinin kendisi de bir bakıma kolektif kimlik alanında radikal sıçrama yapma arzusuyla bağlantılı değil midir?

Yeni bir dünya, yeni bir toplum gibi geçmişten bütünüyle farklı bir semboller, ritüeller düzeni oluşturmak isteyenler, doğrudan ve öncelikle geleceğe savaş açarlar, diskurlarında geleneği bir aşağılama ifadesi olarak kullanırlar. Bunun herhâlde en çarpıcı örneklerinden birisi Fransız İhtilali'dir.

İhtilal'in öncüleri "gelenek" denildiğinde Krallık iktidarını, aristokrasiyi ve bu yapının çevresinde oluşmuş her tür maddî ve moral değeri anlıyorlardı. Ancak kısa zaman içinde onlar da gördüler ki, ne kadar devrimci olursa olsun her siyaset bir süre sonra kendi geleneklerini inşa etmek durumunda kalıyor. Rejimin niteliğine göre geleneğin ne olduğu hususu farklılaşsa da, geleneğin varlığı geçmişten geleceğe, oradaki toplumsal ve siyasal hayat için bir güven unsuru oluşturuyor; geçmişe doğru gelenek oluşturma, geleceği de daha uzun soluklu olarak kuşatmanın bir teminatı olarak görülüyor.

Bizim yakın tarihimizde de bu anlamda geleneklere karşı hasmâne bir tutum içine giren politik çevreler olmuştur. Onlara göre gelenekler toplumsal ilerlemenin önündeki engellerdir ve mutlak surette ortadan kaldırılmalıdır. Türkiye siyasetinin geleneksel bölünmesini teşkil eden sağ ve sol siyasetler içinde solda yer alanlar, "yenileşmeyi, reformu, devrimi" temsil etmelerine göre, çeşitli derecelerde geleneğe karşı bir konumda bulunurlar. Gelenek onlar için tutuculuk, muhafazakârlık, modern zamanların yeni şartlarına rağmen zorla sürdürülmeye çalışılan ritüeller; geleneksel/modern toplumlar biçimindeki bölümlemelerin de ima ettiği gibi geride olan, modernliğe doğru değiştirilmesi gereken türünden anlamlara karşılık gelir.

Burada da tıpkı tarihin başka deneyimlerinde olduğu gibi gelenek özel bir şekilde tanımlanmakta ve reddedilmektedir. Oysa her yapı kaçınılmaz olarak varoluşunu kimi geleneklerin üzerine kurmak zorundadır. Devrimci örgütlerin dahi teşekkülü, işleyişi, geçmiş deneyimlerin tekrarlarından oluşan güven verici gelenekler ile mümkündür.

SOL VE SAĞ SİYASETİN BİR SİYASÎ SÖYLEM UNSURU OLARAK GELENEKLE İLİŞKİSİ

Bizdeki sol siyasetlerin gelenekler için kimi eleştiriler bildirmekten başlayarak topyekûn reddiyeye kadar uzanan fikirleri, daha çok "hayalî ilişkiler alanı"nda kalmıştır. Bunun bir nedeni, merkez solun sınırlı bir güçle iktidar imkanı bulduğu ortamlarda, gelenekle mücadele gibi ek bir siyasî maliyet doğuracak toplumsal gerilim konularına girmekteki isteksizliği; diğer nedeni ise, daha radikal eğilimler taşıyan sol siyasetlerin fikirlerini pratiğe nasıl taşıyacakları hususunda herhangi bir tecrübeyle karşılaşmamalarıdır. Öte yandan herhâlde şunu da eklemek gerekiyor: Siyasetin beyan dünyasıyla maddî pratikler dünyası hiçbir zaman tam olarak örtüşmüyor. Beyanlar, hayalî ilişkiler dünyasında o siyasete ilişkin zihnî bir kurgu oluştururken, taraftarların -ve hasımların- temel bir ihtiyacını da karşılıyor: Kesin "ideolojik" ifadeler, inançlar ile kişinin siyasal kimlik âidiyetini, dünyevî gerçeklik-

ten bir ölçüde bağımsızlaştırarak –ve böylece gerçekliğin sınırlandırıcı etkisinden kurtararak- fantazyaya düzeyinde mümkün kılıyor. Sonuçta geleneğe meydan okuyan sol söylem, bu iddiasını tam da söylemin formatına uygun şekilde, dünya hayatına indirmiyor.

Benzeri bir süreci, gelenekle daha olumlu ilişkisi çerçevesinde sağ siyasetler için söylemek mümkündür. Onlar da tarihe, geçmişe, kolektif kimliğe saygı çerçevesinde geleneği özel bir çerçevede değerlendirdiklerini söylese-ler de, bundan gelenekler adına sistematik ve planlı bir yaklaşım çıkartmak mümkün değildir. Özellikle sağ siyasetlerin kalkınma ve gelişmeye yaptıkları vurgu, bu yöndeki dönüştürücü yatırımları, Türkiye’yi dünyaya entegre etme çabaları dikkate alındığında, “gelenekleri muhafaza etme” sözünün zihni bir iyi niyet ve kolektif kimliğe yönelik bir saygı açıklamasından öte pratik bir değer taşıdığı söylenemez. DP, AP, ANAP ve AKP çizgileri dikkate alındığında, gelenek kavramının, hayat biçimindeki yaygın alışkanlıkların karşılığı olarak kullanmaktan çok, bir tür kutsala, dine gönderme yapmak biçiminde okunduğu dikkati çekmektedir. Gelenekle din arasındaki yakın ilişki, bazen geleneğin bir tür dinî değerlerin göstereni olarak okunması işine siyasetten cevaz verebilmektedir.

Sağ siyasetler için “geleneğe saygı” nasıl okunursa okunsun, buradan fiilî, icraata dönük, etkileyici projeler çıkması, geleneğin devamı için güçlü bir desteğin sağlanması beklenemez. Çünkü, toplumsal süreçler üzerinde siyasetin etkisi oldukça sınırlıdır; daha çok uzun solukludur ve esasen siyasetin kendisi de salt belirleyen değil, aynı zamanda o süreçler tarafından belirlenendir. O yüzden bir bakıma sol siyasetler için nasıl gelenek karşıtlığı fantazyaya düzeyinde kalıyorsa, aynı şekilde sağ siyasetler için de gelenek desteği daha çok hayalî bir dünyada yer alır.

GELENEĞE AİT SÖYLEMİN GEÇMİŞE DÖNÜK YÜZÜ

Kezâ, çok partili hayattan bu yana iktidar imkanı bulan sağ siyasetler, ekonomiden toplumsal hayata ve ülkenin dış ilişkilerine kadar hayli geniş bir alanda kesinlikle devrimci denilebilecek adımlar atmışlardır. Türkiye’nin modernleşme projesinin, halk temelli olarak tekemmül ettirilmesinde bu manada sağ siyasetlerin önemli katkıları vardır. DP’den itibaren yapılan yollar, açılan fabrikalar, barajlar, köylere kadar ulaştırılan elektrikler, Batı dünyası ile kurulan çok yönlü ilişkiler, “geleneklere saygılı” bu siyasî damarın, aynı zamanda geleneklere meydan okuyan nice icraata, toplumsal gelişmeye zemin hazırladığını ortaya koyar.

Bir yandan, son günlerin en popüler konusu olması dolayısıyla zikrede-

cek olursak, AB ile üyelik görüşmelerini yürütmek, hedef olarak Avrupa ile entegrasyonu sağlamak, diğer yandan ise geleneği muhafaza etmek birbiriyle telif edilmesi zor bir denklemdir. Öyle anlaşılıyor ki, geleneğe saygı daha çok, söylem düzeyinde ve kurgusal bir geçmiş ile din anlayışına yönelik olumlama çerçevesindedir. Bu yüzden geleneğe saygı dili, geleceğe değil geçmişe konuşan bir dildir. Öte yandan ise "gerçek hayat", geleneğe saygı söylemlerini de absorbe eden dünyevî dinamikler üzerinde yürümektedir. Burada geleneğin rolü, önemli ölçüde ortak rızanın inşasındaki işlevsellikle ilgilidir.

SONUÇ

Geleneğin somut ve sembolik nitelikleri vardır. Toplumsal kurumlar, varlıklarının gelenekle ilişkili alanında, somut devamlılık unsurlarını ortaya koydukları gibi, soyut ve sembolik unsurları da dile getirirler. Bu durum, geleneğin sadece maddî olana indirgenemeyeceğini, soyutluğu dolayısıyla ancak dolayimler vasıtasıyla anlaşılabilir niteliklere de sahip olduğunu ortaya koyar. Geleneğin, Giddens'in dediği gibi ontolojik bir güven duygusu uyardığı; Burke'in işaret ettiği gibi uzun yıllar boyunca test edilmiş bir akla ve sağduyuya gönderme yaptığı, yanlış değildir. Siyasetin, böylesine önemli bir toplumsal sürece karşı ilgisiz olması düşünülemez. O yüzden gelenek, siyasal hareketlerin kimliklerini belirleyen az sayıdaki temel kavramlardan birisi olarak sahne alır. Ancak siyasetin dünyasında gelenek, daha çok "sözel" bir olgudur; icraatın gelenekle ilişkisi ancak dolaylı olarak ortaya çık

ABSTRACT

POLITICS AND TRADITION

Tradition has concrete and symbolic features. Social institutions express abstract and symbolic elements as well as they show concrete elements of continuity in the area of relationship with tradition. This fact proves that tradition would not be reduced to materiality and it has got features which could only be understood through indirect ways by its abstractness. Therefore the argument of Giddens that considered that the tradition gives ontological confidence and the argument of Burke that considered that refers the reason and the common sense were tested by ages are not wrong. It is impossible to think that politics would ignore this very important social process. Therefore, tradition emerges as a fundamental concept to define identities of political movements. But to politics, tradition is an "oral" fact and the connection of actions with tradition emerges indirectly.

Keywords: Tradition, politics, modernity, conservatism